

Заключення

В ИПМаш НАНУ створена наукова школа в області математического моделювання нестационарних просторових турбулентних течій теплопровідного газу, на основі робіт якої створені сучасні методи аеродинамічного розрахунку, дозволяють вивчати складні газодинамічні процеси і визначати способи аеродинамічного вдосконалення проточних частин турбомашин різного призначення.

Список літератури: 1. Андерсон Д. Висчислительна гідромеханіка і теплообмін / Д. Андерсон, Дж. Таннехилл, Р. Плетчер – М.: Мир, 1990. – 725 с. 2. Menter F.R. Two-Equation Eddy-Viscosity Turbulence Models for Engineering Applications // AIAA J. – 1994. – 32, № 8. – Р. 1598–1605. 3. Ершов С.В. Квазімонотонна ENO схема підвищеної точності для інтегрування рівнянь Ейлера і Нав'є-Стокса // Мат. моделювання. – 1994. – 6, № 11. – С. 58–64. 4. Ершов С.В. Чисельне моделювання турбулентних відірваних течій в просторових ґратках з використанням неявної ENO схеми С.К. Годунова / С.В. Ершов, А.В. Русанов // Пробл. машинобудування. – 1998. – 1 № 1. – С. 70–78. 5. Русанов А.В. Універсальний метод організації чисельного інтегрування рівнянь газової динаміки. Постановка задачі // Пробл. машинобудування. – 2004. – 7, № 3. – С. 9–13. 6. Ершов С.В. Комплекс програм розрахунку тривимірних течій газу в багатовісцевих турбомашинах “FlowER” / С.В. Ершов, А.В. Русанов: Свідчення про державну реєстрацію прав автора на твір, ПА № 77. Державне агентство України з авторських та суміжних прав, 19.02.1996. 7. Русанов А.В. Метод розрахунку тривимірних турбулентних течій в проточних частинах довільної форми / А.В. Русанов, С.В. Ершов // Вдосконалення турбоустановок методами математического і фізического моделювання. Сб. Науч. трудов. ИПМаш НАН України. – 2003. – 1. – С. 132–136. 8. Lampart P., Yershov S., Rusanov A. Validation of turbomachinery flow solver on turbomachinery test cases // International conference SYMKOM02: Compressor & turbine stage flow path theory, experiment & user verification, Ciężkie Maszyny Przepływowe. Turbomachinery., Politechnika Łódzka, Łódź, Poland. – 2002, № 122. – Р. 63–70. 9. Сивердинг К. Сучасні досягнення в дослідженні основних особливостей вторинних течій турбінних ґраток // Тр. амер. інж. - мех. Енергет. машини і установки. – 1985. – Т. 107, № 2. – С. 1–13. 10. Шульц Х.Д. Тривимірне відірване течення на торцевій поверхні кільцевої компресорної ґратки при наявності аеродинамічного взаємодіяння з розташованим вище по потоку ротором. Частина 2. Нестационарні поля швидкості і тиску / Х.Д. Шульц, Х.И. Галлус, Б. Лакшминараяна // Современное машиностр. Сер. А. – 1991. – № 3. – С. 172–186. 11. Saren V.E. Experimental and Numerical Investigation of Airfoil Clacking and Inter-Blade-row Effects on Axial Compressor Stage Performance / V.E. Saren, N.M. Savin, D.J. Dorney, D.L. Sondak // AIAA 98-3413. – 1998 – 13 р. 12. Ходсон Х.П. Просторове течення в ґратці турбіни низького тиску на розрахунковому режимі / Х.П. Ходсон, Р.Дж. Доміні // Тр. амер. інж.-мех. енергет. машини і установки. – 1988, № 2. – С. 116–126. 13. Ходсон Х.П. Характеристики турбінної ґратки при низьких тисках на нерозрахунковому режимі / Х.П. Ходсон, Р.Дж. Доміні // Тр. амер. інж.-мех. Енергет. машини і установки. – 1988. – № 2. – С. 127–137. 14. Русанов А.В. Апробація чисельної моделі в'язкої турбулентної течії газу в широкому діапазоні режимних параметрів // Зб. наук. праць ХІ ВПС – 2004. – Вип. 2(11). – С. 3–9. 15. Ершов С.В. Аеродинамічне удосконалення проточної частини турбіни ГТД на основі розрахунків тривимірного в'язкого течення. Частина 1. Ступені турбін високого і низького тиску / С.В. Ершов, А.В. Русанов, Б.В. Ісаков і др. // Вестн. двигателестроения. – 2004. – Вип. 2. – С. 41–46. 16. Русанов А.В. Аеродинамічне удосконалення проточної частини турбіни ГТД на основі розрахунків тривимірного в'язкого течення. Частина 2. Перехідний диффузор і ступінь силової турбіни / А.В. Русанов, С.В. Ершов, Б.В. Ісаков і др. // Авіац.-косм. техніка і технологія. – 2004. – Вип. 8(16). – С. 46 – 50.

Поступила в редакцію 15.05.2008

УДК 316.3

В.М. РИЖИХ, В.О. ШВАДЧЕНКО, О.В. КОРНІЄНКО, О.М. ЮРЧЕНКО

УКРАЇНА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто стан питання глобалізації як комплексу взаємопов'язаних процесів, що відбуваються в світовому масштабі. Дан порівняльний аналіз економічного потенціалу провідних держав Європи, Америки, Азії і Африки.

У світовій теорії і практиці другої половини двадцятого століття склався досить впливовий напрямок суспільної думки, який отримав назву філософії глобальних проблем. Цей філософський напрямок, незважаючи на широке коло проблем, що розглядаються, в центр уваги ставить людину, його майбутнє.

Глобалізація, безумовно, ключовий термін сучасної епохи. Глобалізацією називають історичні процеси взаємодії і взаємопроникнення різних цивілізацій, які склалися у сталених територіальних кордонах на базі визначених етносів.

З іншого боку під глобалізацією розуміють виникнення загальних, або з меншою мірою схожих за змістом проблем для різних регіонів світу (екологічних, демографічних, міграційних, продовольчих тощо), а також постійно зростаючу взаємну соціально-політичну залежність країн і формування зон спільних інтересів.

Глобалізація – це комплекс взаємопов'язаних процесів, які протікають в планетарному масштабі, в кожному з яких мають місце механізми саморегуляції.

Глобалізація охоплює всю земну кулю, перетворює світову цивілізацію, яка складається із різних складових, в єдину систему взаємовідносин, що зачіпають усі сфери суспільного життя.

Складність процесів глобальної взаємозалежності обумовлена взаємодією двох основоположуючих тенденцій: з одного боку – уніфікації, поглиблення, універсальності життя народів, а з іншого – зростанням її фрагментації, протиріч, конфліктів.

Масштабний рух різних цивілізацій, культур, національних суспільств назустріч один одному, обмін матеріальними та духовними цінностями, формування глобальної культури і етики при одночасному посиленні національно-орієнтованих норм значно актуалізувати проблему взаємовідносин глобального і національного.

В рамках діалектики глобальне – національне особливого значення набуває питання про наслідки глобалізації для етнокультурного розвитку

індивіда – народу – держави. Протилежність цих тенденцій надає глобальному розвитку нерівномірний, протиречивий і конфліктний характер.

В недалекому минулому такого роду проблеми були пов'язані з протиріччями двох політичних систем: капіталістичної і соціалістичної. На зміну двополюсному світу прийшов світ багатополісний, що призвело до змін характеру проблем.

По-перше, на місце загрози світової війни, як наслідок зіштовхнення двох протилежних суспільно-політичних систем, прийшла велика кількість локальних конфліктів, які мають свою міру глобальності, оскільки втягують в орбіту конфліктів багато сторін. В сучасних умовах не слід виключати і загрозу всесвітньої воєнної катастрофи.

По-друге, за відсутністю впливу протилежних суспільно-політичних систем стає все більш очевидною проблема встановлення справедливого економічного порядку. Вона пов'язана з нерівномірністю світового суспільно-економічного розвитку і відповідного рівня життя населення.

Глобалізація сучасності це великий проект, який прийшов на зміну моделі глобалізації свідомості – комунізм і лібералізм.

У зв'язку з цим постають питання: як і в чий інтерес реалізується її сценарій в кожній окремій країні і у світі в цілому? Як вона має бути відображена на житті кожної окремої людини, кожної нації? Як співвідноситься хід глобалізації і роль національних еліт? Що буде з культурною самобутністю народів?

Усі глобальні проблеми знаходяться у складному взаємозв'язку та взаємозалежності. Це означає, що вирішення однієї будь-якої проблеми, передбачає врахування впливу на неї комплексу інших проблем.

В останні десятиріччя і роки під впливом ряду криз, які створюють загрозу людству, особлива увага наукового та широкого світового суспільства приділяється найгострішим проблемам, які прийнято називати глобальними.

Під глобальними проблемами людства розуміється комплекс найгостріших протиріч, які торкаються світу в цілому, а разом з цим і окремих регіонів та країн.

Переліки цих проблем досить широкі і в залежності від рівнів класифікації та суб'єктивних поглядів авторів їх складання різняться один від одного. Однак до них майже завжди відносяться такі проблеми:

- збереження миру;
- енергетична;
- сировинна;
- екологічна;
- продовольча;
- демографічна;

- охорона здоров'я;
- криза культури;
- міжнаціональні відношення;
- урбанізація;
- дефіцит демократії;
- відсталість;
- тероризм;
- світовий океан;
- катастрофи і аварії;
- недопущення термоядерної війни;
- обмеження гонки озброєння;
- створення умов для ефективного розвитку економіки;
- подолання голоду.

Глобальні проблеми людства стали важливим об'єктом міждисциплінарних досліджень, в яких приймають участь як суспільні, так і технічні і гуманітарні науки. До окремих таких наук можна віднести філософію, економіку, соціологію, право, географію, біологію, екологію, фізику, хімію, океанологію та інші.

Одним із варіантів класифікації глобальних проблем можна вважати такі групи.

Першу групу складають проблеми, які пов'язані з відношенням між основними соціальними областями людства, тобто між групами країн. Ці проблеми отримали назву інтерсоціальні. До них відносяться проблеми недопущення війни і забезпечення миру, а також встановлення справедливого міжнародного економічного порядку.

Друга група об'єднує проблеми, які пов'язані із взаємодією суспільства і природи. Такими проблемами є забезпечення енергією, паливом, прісною водою, чистим повітрям тощо. До цих проблем відносяться проблеми охорони природи, розумного освоєння світового океану і космічного простору.

Третю групу глобальних проблем складають ті, що пов'язані з системою людина – суспільство. Вони безпосередньо стосуються окремої людини і залежать від спроможності суспільства створити реальні можливості для розвитку особистості.

Ці та інші глобальні проблеми сучасності знаходяться в тісному взаємозв'язку з основними соціальними процесами нашої перехідної епохи. Вони в значному ступені концентрують у собі складності і протиріччя соціального і духовного характеру розвитку нашої цивілізації, гостро ставлять питання про майбутнє. Тому глобальні проблеми стали об'єктом

серед наукових філософських досліджень, гострої ідейної боротьби, зіткненням світогляду.

Концепція глобальних проблем, яка базується на науковому і соціальному підходах до цих проблем в їх єдинстві, все більше впливає на світову “глобалістику” і стає в багатьох випадках теоретичним, концептуальним фундаментом міжнародної стратегії практичних дій у вирішенні глобальних проблем.

Немалу роль при цьому грає і наукова філософія, яка:

- розробляє методологію і формує світоглядські аспекти глобальних проблем, сприяє, насамперед, вірної постановки цієї проблеми;

- досліджує наукові і соціальні шляхи їх вирішення на основі комплексного системного підходу, інтеграції різних наук і практики, стимулювання дискусій і діалогів навколо цієї проблеми;

- концентрує увагу на гуманістичних аспектах глобальних проблем, установлює їх концептуальний зв'язок із загальними тенденціями прогресивного розвитку людської цивілізації як у матеріальній, так і духовній сферах, включаючи науку, культуру, мораль і світогляд.

Все це разом взятє і означається як філософія глобальних проблем, які не мали прямих аналогів у минулому.

Розглядаючи протиріччя процесу глобалізації, для початку розглянемо матерію із якої будується новий “монолітний” глобалізований світ. Матерія – це понад 210 країн з населенням більше шести мільярдів осіб. Різниця у рівні розвитку держав нерідко складає цілі історичні епохи.

Існує три групи країн. Перша – розвинуті держави з постіндустріальною економікою, які виступають в ролі “центра” світової економіки і являють собою так званий “золотий мільярд”.

Друга група з населенням чотири мільярди осіб формує “периферію” глобалізованої економіки. До неї входять країни з індустріальною економікою і ті, що встали на шлях індустріального розвитку.

Третя група держав з населенням близько одного мільярда осіб в силу вкрай низького рівня розвитку економіки ще не вписалася у міжнародний розподіл праці.

Сам факт різноякісного рівня розвитку країн є постійним джерелом загострення протиріч між ними. Так було протягом віків. Нажаль, зараз вони ще більше загострюються. Причина знаходиться в самій основі сучасної моделі глобалізації. За її сценарієм, країни, що складають “периферію”, і країни третьої групи, які в недалекому майбутньому займуть місце в ньому, фактично повинні забезпечувати добробут “золотого мільярда”. Вони мають стати ринками збуту, постачальниками сировини, енергоносіїв, а також

дешевої робочої сили. Територія цих держав стає місцем зосередження, насамперед, “брудних” виробництв.

Враховуючи, що дві третини населення земної кулі проживає в країнах із слабо розвинутою або зовсім не розвинутою ринковою системою господарювання, що стримує розвиток глобалізації, широкого застосування набуває так званий метод “шокової терапії” – метод форсованого впровадження ринкових відносин. Тобто, за два – три десятиріччя ці країни мають подолати такий шлях, який в свій час пройшли розвинуті країни за два – три століття.

Глобальні суспільні трансформаційні процеси із застосуванням методу “шокової терапії” не тільки не сприяють покращенню якості життя населення цих країн, а навпаки – значно погіршують.

Ядро глобальної системи транснаціонального капіталу складає нині понад 500 найбільш великих із 40 тисяч транснаціональних корпорацій, які впровадилися в економіку понад 150 держав світу і мають понад 200 тисяч своїх філій. Вони контролюють більше половини світового промислового виробництва, близько 63 % зовнішньої торгівлі, до 80 % патентів і ліцензій на нову техніку, технології “ноу-хау”.

П'ять найбільших транснаціональних компаній ревізують понад половини світового виробництва товарів довгострокового використання, а також літаків, електронного обладнання, автомобілів.

Національні інтереси держав все більш стають у протиріччя як з інтересами транснаціональних компаній, так і самою глобалізацією. Феномен сучасної глобалізації складається з того, що вона науково не обґрунтована. В якості програми розвитку суспільства вона не будується на аналізі умов, що склалися, і не є результатом прогнозованих наукових досліджень.

Людська цивілізація зіткнулася з цілим рядом фундаментальних проблем і протиріч в економічній, соціальній, екологічній та інших сферах. Цей стан є кризовим і потребує розробки цілісної програми виходу з нього. На даний час увага народів і держав зосереджена на проблемах односторонньої глобалізації, яка не тільки не сприяє виходу цивілізації із кризового стану, але і загострює його.

Світ зіткнувся не тільки з глобалізацією, а і з глобальною гегемонією корпоративного капіталу як єдиної економічної, соціальної, політичної і духовної сили, яка уособлена вузьким колом глобальних гравців. Її сьогоденний сценарій заснований на тотальному пануванні купівлі – продажу відносин і носить яскравий антигуманний характер.

Глобалізація складається із взаємопов'язаних процесів, в кожному з яких мають місце механізми саморегуляції. До них можна віднести.

Ідеологічну глобалізацію – оскільки глобалізація є процесом, який здійснюється, насамперед, у ринкових відносинах, то стрибок у глобальному розумінні світу вперше здійснила ліберальна теорія, яка наголосила пріоритет цінностей окремої особи над державними. Ліберальні цінності – свободи, рівноправність, власність – ще у вісімнадцятому столітті заявили про себе як всебічні та всесвітні і стали основою для глобалізації.

Інституційну глобалізацію – для здійснення глобалізації, щоб у всьому світі дотримувались єдині правила ринкової гри і суспільної поведінки, що мають назву інститути. Тому паралельно з процесами економічної глобалізації іде глобалізація формальних (законів, нормативів) і неформальних (звичаї, традиції) інститутів.

Глобалізацію попиту і збуту - глобалізація формальних і неформальних інститутів, зокрема, призвела до визначеної стандартизації уявлень населення світу про бажані стандарти життя.

Глобалізацію ринків товарів і послуг – глобалізація ідеології, інститутів і споживання створює умови для глобалізації основних товарних ринків.

Фінансову глобалізацію. Глобалізація фінансів – це найбільш яскравий елемент всебічної глобалізації. Можливість миттєвого переміщення фінансових потоків по планетарним електронним системам кардинально змінили умови світогосподарської діяльності. На сьогодні щоденні міжбанківські операції становлять близько 1,5 трлн. дол. США порівняно з 0,6 трлн. дол. у 1987 році. Це означає, що за один тиждень цей обіг стає рівним ВВП Сполучених Штатів Америки, а обіг менший чим за місяць – всьому світовому порядку.

Глобалізацію накопичування та інвестування. Традиційними джерелами накопичень є збереження домашніх господарств, фонди накопичення підприємств і державних резервів. Банківська система, страхові компанії, пенсійні та інвестиційні фонди мобілізують ці джерела і інвестують їх за різними напрямками.

Першими ластівками появи на фоні глобальних перемін нового маловивченого феномену, який можна охарактеризувати як глобалізацію накопичення і виникнення на цій базі самостійного транснаціонального капіталу, були євродолари і євrorинки, які з'явилися ще у 60-і роки минулого століття.

Крім того, до складових елементів глобалізації можна віднести:

- глобалізацію робочої сили;
- глобалізацію наук і інвестицій;
- екологічну глобалізацію;
- глобалізацію виробничих процесів.

Глобалізація є невід'ємним елементом сучасної епохи, яка починає вступати в свої права. Швидкість цього процесу не залежить ні від волі окремих правителів або правлячих груп, ні навіть волі цілих націй і народів. Цей процес є наслідком сучасного етапу розвитку людської цивілізації.

Під впливом цих процесів побут життя окремих народів і цілих країн підлягає глобальним змінам. Принципи існування національних держав, які закладені в основу національних доктрин, вперше за всю світову історію підлягають не одночасним, а поступовим змінам.

Якщо у попередні епохи зміна національної ідеї і витікаючих з неї моделі національного устрою та побуту життя здійснювалася, насамперед, внаслідок катаклізмів, які носили штучний або соціальний характер, то зараз трансформація національних моделей здійснюється без видимого впливу зовнішніх обставин.

Характерно, що даний процес у рівному ступені торкається як розвинутих, так і слаборозвинутих держав. Це підтверджує універсальний і незалежний від волі конкретних осіб характер процесу глобалізації.

Науковий світ до цього часу ще не розробив цілісної науки про політику глобалізації, зовнішню політику і міжнародні відносини. Існують окремі дослідження у напрямі вивчення тих чи інших сегментів світової політики. При цьому, в кожному з цих напрямів використовується власний набір термінів.

Так, геостратегічний підхід використовує терміни “біполярність”, “багатополярність”, “центри сили”, “національна безпека”, “національні інтереси” в основі яких знаходиться сила. Геоекономічний підхід експлуатує терміни “інтеграція”, “глобалізація”, “інтернаціоналізація” тощо. В свою чергу ідеологічний або класовий аналіз пропонує інший набір термінів: демократія, диктатура, авторитаризм. Своїм термінологічним апаратом володіє геополітика, цивілізовані, системні та інші підходи. При цьому нерідко одні і ті ж терміни в різних підходах можуть мати і різний зміст. Все це ускладнює здійснення комплексного аналізу сегментів світової політики.

Однак, у межах зазначених підходів спробуємо проаналізувати деякі закономірності, взаємопов'язані явища, що визначають динаміку розвитку міжнародних систем, використовуючи геоекономічний і геостратегічний підходи. Ці підходи є лише різновидністю структурного методу, тобто одним із багатьох методів аналізу міжнародних відносин.

Геоекономічна структура світу визначається економічними здобутками держав, які відображають економічний потенціал, що прийнято оцінювати через індикатор валового національного продукту / валового внутрішнього продукту (ВНП/ВВП).

Порівняльний аналіз цих потенціалів дозволяє виявити економічну могутність держави, яка може оцінюватись в якості полюса. В гео економічному просторі глобальний або регіональний полюс означає визначення суб'єкта, який відрізняється від інших суб'єктів перевагою своєї економічної могутності над економічним потенціалом наступної після неї держави, як мінімум у два рази.

Розрахунки на межі другого і третього тисячоліть свідчать, що у Латинській Америці регіональним полюсом є Бразилія з ВВП в 743 млрд. дол. США, яка випереджає наступну за нею Мексику (429 млрд.дол.) майже у два рази. В Африці полюсом є Південно-Африканська Республіка (133 млрд. дол.), за нею іде Нігерія (38 млрд. дол.). На Близькому і Середньому Сході таким полюсом можна вважати Туреччину (186 млрд. дол.), за нею Іран (111 млрд. дол.). В Східній Азії – це Японія (близько 4 трлн. дол.), за нею КНР (близько 1 трлн. дол.).

У Східній Європі полюсом є Росія (333 млрд. дол.), за нею Польща (153 млрд. дол.). В Західній Європі полюси взагалі відсутні, оскільки Німеччина з ВВП в 2,1 трлн. дол. недостатньо випереджує економічний потенціал Франції, ВВП якої 1,4 трлн. доларів.

Світовим або глобальним полюсом є США з ВВП понад 8,3 трлн. дол., в 2 рази випереджуючи наступну за нею Японію.

Слід зазначити, що пропорції практично не змінюватимуться і при перерахунку ВВП за паритетом купівельної спроможності – ПКС, за винятком Китаю. Крім того, ПКС в основному має відношення до порівняння внутрішньо-економічної ситуації країн, а не до міжнародних відносин.

Що стосується України, то її економічний потенціал (близько 40 млрд. дол.) навіть у рамках СНД не дозволяє формувати “полюс”, що відповідно не дає можливість претендувати не тільки на глобальність, а і на лідерство у рамках Європи і СНД.

Зазначений аналіз свідчить, що майже в кожному регіоні є свій “полюс”, але на глобальному рині існує тільки один “полюс” і ним є США.

Геостратегічна структура міжнародних відносин визначається не через полюса, а через категорію “центра сили”. Центр сили – це суб'єкт, який має можливість підпорядкувати діяльність інших суб'єктів міжнародних відносин відповідно до власних національних інтересів.

В залежності від сфери розповсюдження такого контролю центр сили може бути локальним, регіональним або глобальним. Гегемонія – це сила, спрямована на підпорядкування всіх суб'єктів міжнародної політики на реалізацію інтересів гегемона.

Різниця між полюсом і центром сили полягає в тому, що перший суб'єкт – полюс не обов'язково діє в системі міжнародних відносин. Тобто, полюс

перетворюється у центр сили за умови проведення активної і агресивної зовнішньої політики, спрямованої на підпорядкування інших суб'єктів своїм внутрішнім і зовнішнім інтересам.

Перетворення суб'єкта – полюса в центр сили передбачає наявність зовнішньополітичного потенціалу (ЗПП), обсяг якого має перевищувати зовнішньополітичний потенціал суб'єкта – конкурента як мінімум у чотири рази. Це співвідношення і визначає закон “центра сили”.

ЗПП формується через сумарний ресурс, що витрачається на зовнішню політику. Цей ресурс складається із фінансових потоків, що передбачається у бюджеті країни, і реалізується через апарат зовнішньої політики. Складові ЗПП центра сили працюють на реалізацію усіх аспектів національних інтересів, але, обсяги ресурсів на кожному із основних напрямів зовнішньої політики визначає тип центра сили: економічний, політичний та воєнно-стратегічний.

Оскільки у сьогоdnішніх історичних умовах прямий напад між ядерними державами практично виключений, в реальності цей потенціал визначає з одного боку - функцію стримування, а з іншого – здійснює вплив на типи і форми поведінки держави на світовій арені.

Поряд з цим неядерні компоненти воєнного потенціалу можуть використовуватися по відношенню до неядерних держав при захисті національних інтересів.

В системі міжнародних відносин найбільш активно використовується фінансування за напрямом “міжнародна діяльність”. Саме цей напрямок визначає глибину діяльності тієї чи іншої держави на міжнародній арені. При цьому, якщо економічний потенціал перетворюється у могутність – полюс при перевазі не менш як у два рази, то ЗПП перетворює полюс у глобальний центр сили при перевазі як мінімум у чотири рази.

Список літератури: 1. Всемирная энциклопедия: Философия / Гл. науч. ред и сост. А.А.Грицанов. – М.:АСТ, МН: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с. 2. Философия и глобальные проблемы / Российский обозревательный портал DISTANCE.RU. 3. Печчеи Аурелио. Человеческие качества. М.1980. 4. Философия глобальных проблем. К.Лоренц – А.Печчеи – П.Сорокин – Д.Белл М.1992. 5. Лабиринты одиночества. М.1980. 6. П.Сорокин. Моя философия интегрализм // Социс, 1992, № 10. 7. Национальная доктрина России / С.Евтушенко. 8. Стратегия национальной безопасности Украины // Указ Президента Украины від 12 лютого 2007 року № 105. 9. Материалы Международного симпозиума “Экономическое развитие и стратегия планирования в Восточной Европе в контексте глобализации: возможности и проблемы”, Харьковский национальный университет им. Каразина. 10. Е.Рашковский, В.Хорос. Мировые цивилизации и современность // Мировая экономика и международные отношения, 2001, № 12, с. 33-41.

Поступила в редколлегию 15.05.2008